СТРЕСОГЕННИ ФАКТОРИ И ВЛИЯНИЕТО ИМ ВЪРХУ ПОДРАСТВАЩИТЕ В СЪВРЕМЕННАТА СОЦИАЛНА СРЕДА

Т. Стоев[1] Д. Шопов[1] и В. Сыпченко[2]

[1]*Медицински университет – Пловдив, България*
[2]*Славянски държавен педагогически университет – Славянск, Украйна*

STRESSFUL FACTORS AND THEIR INFLUENCE ON MODERN ADOLESCENTS SOCIAL ENVIRONMENT

T. Stoev[1], D. Shopov[1] and V. Sypchenko[2]

[1]*Medical University – Plovdiv, Bulgaria*
[2]*Slavonic State Pedagogical University – Slavic, Ukraine*

Резюме. *Настоящият материал е опит в теоретичен план, чрез ползване на системен подход, да се изведат възможните негативно влияещи фактори върху психическото състояние, мотивацията, поведението, здравето и върху личностното развитие на подрастващите в съвременната социална среда. Подчертава се, че въздействията зависят в голяма степен от биологичните и от генетично определени индивидуални разлики. Много изследвания доказват редица стресорни въздействия на равнище семейство, училище, референтна група. Отношенията между институциите, законите, правилата, нормите и контролът за спазването им често определят поведението на подрастващите. Негативните въздействия в социалната среда са много. Те не могат да бъдат напълно премахнати, но е необходимо да се осъзнае тяхното значение и системно и задълбочено да се работи на всички равнища за тяхното намаляване, за да имаме физически и психически здраво поколение.*

Ключови думи: *стресогенни фактори, съвременна социална среда, негативни последици, поведение*

Summary. *The report is an attempt using a system approach theoretically to outline possible negative factors affecting the mental state, motivation, behavior, health and the personal development of young people in today's social environment. It is emphasized that the effects depend greatly on the biological and genetic determination of individual differences. Many studies have shown a number of stressor effects at the level of family, school, and reference group. The relationship between the institutions, laws, rules, standards and monitoring compliance with them is often crucial for the behavior of adolescents. The negative effects of social environment are multiple. They can not be completely eliminated, but it is necessary to realize their importance and systematically and thoroughly to work at all levels to reduce them if we want to have physically and mentally healthy generation.*

Key words: *stressful factors, contemporary social environment, negative impacts, behavior*

Увод

Разпространението на стреса е в пряка зависимост с обществените, семейните и личностните кризи. Редица отрицателни явления и процеси, които съпътстват прехода на обществото: намален жизнен стандарт, безработица, влошени условия на труд, неспазване на трудовото законодателство, комерсиализация на редица социални области (здравеопазване, образование, администрация и други), повишена престъпност, наркомания, проституция, доведоха до възникване на нови или до увеличаване интензитета на действие на досега съществуващите стресогенни фактори [1, 2].

Това състояние детерминира нова стресогенна и стресова ситуация. Населението

се оказа неподготвено за новите условия и е налице конфликт на обществените очаквания с политическите приоритети и тяхната реализация и приложение в индустриалните отношения [3, 4].

Те повишават изискванията и отговорностите на хората и налагат разработването на нови институционни подходи за управление на възникналите проблеми, влияещи съществено върху личността [5, 6]. Провежданата политика трябва да бъде адекватна по отношение на задоволяването на интересите на отделните социални групи и да способства за развитието на човека, а не – за неговото оцеляване [7, 8].

Стресът като нормално физиологическо състояние съпътства всяка човешка дейност и отключва редица познавателни, поведенчески и психофизиологични реакции, които ако надхвърлят определено ниво на приспособяване, се превръщат във фактори, предизвикващи психически и психо-соматични заболявания. Стресът е един от основните проблеми на съвременната наука и обект на проучвания в различни насоки и направления: общобиологични, физиологически, психологически, епидемиологични, клинични и други.

Много често, когато се анализират факторите на въздействие върху подрастващите, се подхожда едностранчиво. Изследва се влиянието на един фактор, като се преувеличава неговата роля. Такъв аналитичен подход е допустим в случаите на задълбочено изследване само на един фактор от различен порядък. Използването на системния подход дава възможност да се определят структурата и силата на влиянието за даден период, а по този начин и да се прогнозира промяната на състоянието и поведението на обективите на въздействия.

Ако личността на подрастващите се разглежда като основна система, може да се очертае влиянието на семейството, училището и приятелския кръг. Силното въздействие на фактори от този порядък са медиите, информациите по интернет, компютърните игри, законите и нормите на регулация, контролът, взаимодействието между институциите.

В определени моменти тези фактори променят своята сила и изменят поведението на индивида. При продължителна или честа проява промените стават необратими, създават се относително трайни личностни особености.

При опит да се очертаят негативно влияещите фактори на средно и висше равнище, те засягат голяма част от подрастващите.

Първата среда, в която попада детето, е семейството. Взаимодействията в него и примерът, който дават родителите, са основни фактори за неговото формиране. Взаимоотношенията и грижите на членовете на семейството създават увереност помежду им и сигурност у децата. Изискванията за спазване на правила и норми поставят основата на възпитанието и развитието. Семейството обаче е система от средно равнище, което се влияе от системи на по-висок ранг. Липсата на достатъчно средства за нормалното съществуване на членовете на семейството, влияят за определени взаимоотношения в него и създават негативни емоции и агресия, които се отразяват на поведението на подрастващите.

Втората система на средно равнище, която има отношение, е училището. Основни фактори на влияние в него са:

– Индивидуалните характеристики и стилът на работа на учителите, които следва да имат положително отношение към обекта.

– Учебните програми и материали трябва да се съобразяват с възрастовото развитие на подрастващите. Ако учебният материал е прекалено труден и обемист и не е по силите на учениците, може да бъде породено отрицателно отношение към него. Негативно стимулиращите забрани, негативните оценки и взаимоотношения пречат за изграждане на положителна мотивация и желание за себедоказване у подрастващите.

– Ролята на третата система на средно равнище (референтната група) често се нарича приятелски кръг. Той задоволява важни потребности за общуване и за социална подкрепа, особено в случаите при недостатъчна стимулация на другите две системи.

– Към факторите, които влияят на равнище общество, се отнасят електронните и печатните средства за информация. Учениците получават голяма част от информацията по интернет. В същото време тази

информация, минаваща през много канали, има за цел да се разминава съществено по своята положителна посока с целта на журналистиката, където негативните новини в много случаи действат отрицателно върху поведението и развитието на подрастващите. На фиг. 1 са показани отделните системи на въздействие върху подрастващите.

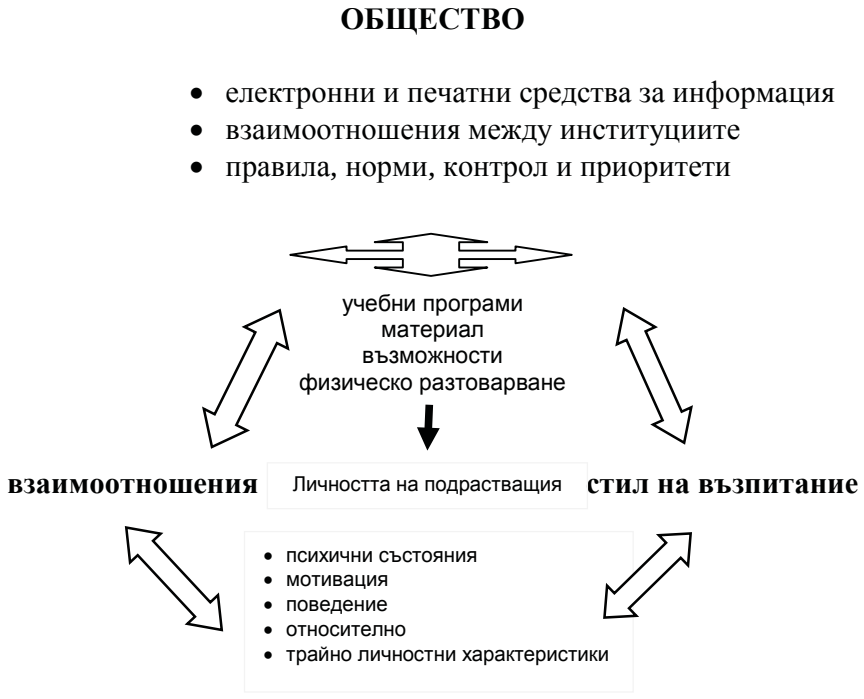
Въпросът как в тази атмосфера да се формира и да се опазва човешкото у децата е особено важен. Затова днес трябва да се говори за сложността на тези проблеми, за да бъдат чути и разбрани. Иначе ще приличат на част от училищните учебници и ще споделят тяхната съдба. Особено важно е да се разбере, че насилието ражда насилие. Когато говорим за деца и юноши обаче, може би най-важната теза би била, че безсилието ражда агресия и безсилие. Безсилието да се противопоставим и да променим обстановката – семейство, учебници, комуникации и др. (в тази възраст крещиш към света, за да те забележи, да те чуе, да те признае, да се съобрази с теб). Този вик за помощ при децата е особено силен в пубертета. Най-важните и непосредствени факторите са два – семейството и училището.

Днес, в ерата на технологиите и комуникациите имаме нова и интересна ситуация – децата ни да учат без граници, да работят на компютър и с интернет, и да са широко осведомени по всички проблеми на съвремието. Невъзможно е да се използват старите методи, които водят до отсъствия от часове, до получаване на двойки, чрез които да се провокират апатия и отчуждаване, които са основа на агресията.

Изводи

– Насилието пред деца и върху деца въздейства силно психически и емоционално, което в никакъв случай не се ръководи от родителите, но те са задължени чрез идеи, модели и подходи да се справят с възникналите ситуации.

– Днешното семейство не прилича на едновремешното. В момента половината деца растат в непълни семейства, което ограничава родителския модел, контрол, общуване и пример. Вътрешният протест на децата се ражда още там и тогава, когато в семейството не се намират грижа и подкрепа. По-късно прораства и оттам става основа

Фиг. 1. *Системи на въздействия върху подрастващите*

за насилие и агресия, често съпроводени от морална разруха.

– Дефицитът на общуване и конфликтността в семейството са едни от най-преките и силни фактори, подтикващи към агресия, насилие, злоупотреба с алкохол и наркотици. Такива ученици рушат, чупят, обиждат, живеят и растат в свят без любов.

– В този омагьосан кръг се включва образователната система, в която старите правила са разрушени, а новите се създават по-метода на пробата и грешката. Такива деца раждат анархия, интелектуално насилие, и изпадат в безпомощност.

– В дъното на веригата е учителят, който трябва да се справя с обема, с езика, със стила, с дисциплината в час и с противоречивите изисквания. Затова той трябва да бъде широко скроена личност с респектираща обща култура, да разбира, че целта е детето търпеливо да бъде изведено от незнанието.

Библиография

1. Актуални проблеми при възпитанието на учениците в съвременното българско училище. С., СБУ, 2000.
2. Мирчева, М. Тревожността на българската млада майка, МС, 2001.
3. Хаджийски, Ив. Оптимистична теория на нашият народ, 1974.
4. Ячкова, М. Семейството в България между 20 и 21 век, Ш, 2002.
5. Причини за отпадане от училище. Анализ на резултатите от проведено социологическо изследване. Изд. на УНИЦЕФ, 2006.
6. Симова, Ст. Стимулиране на личностната изява на ученика на "микроравнище" чрез индивидуализация и диференциация на обучението. – Образов. и квалиф., 2003, № 4.
7. Вълчев, Р. За образованието просто и ясно. 1998.
8. Захариева, Р. Трите модела за училищна готовност. 2004.

✉ *Адрес за кореспонденция*

Т. Стоев
Медицински университет
бул. „Братя Бъкстон" № 120
4004 Пловдив